

Figurációs szociológia mint a határmegvonás szociológiája

Lars Bo Kaspersen: War, Survival Units, and Citizenship - A Neo-Eliasian Processual-Relational Perspective, New York: Routledge, 2021.

„Aki emberiséget mond, csalni akar” – Carl Schmitt¹

A figurációs szociológia egyik fontos munkafogalmának, a „túlélési egységnek” (survival unit) középpontba állításával írt könyvet a kortárs dán szociológus Lars Bo Kaspersen. A fogalom részletes kidolgozása véleményem szerint kifejezetten fontos lépés, mivel a figurációs (és a hálózati) szociológia egyik teoretikus gyengepontja az elsődleges kapcsolatok elhatárolása (Gabriel – Bo Kaspersen 2008. 374, Emirbayer 1997. 303-305), ugyanis a kölcsönös interdependenciák átszövik életünket. Azonban mi a helyzet, amikor két alakzat között fizikai küzdelem tör ki? Milyen tényezők mentén határolódnak el egymástól a felek s vajon milyen magyarázattal szolgál erre a figurációs szociológia? Norbert Elias pontosan ennek leírására vezette be a túlélési egység fogalmát (Elias 1978. 137-139). A német szociológus nem dolgozta ki munkafogalmát a maga teljességében, talán ezért is lehetséges, hogy még a figurációs szociológia irodalmában is csak periférikusan jelent meg. Erre kiváló példa Florence Delmotte - Barbara Górnicka által szerkesztett Norbert Elias in Troubled Times című kötet, melyben a „túlélési egység” (Survival Unit) fogalmát csak néhány szerző érinti, továbbá erősen vitatható módon használják, ugyanis az ökológiai kihívással szemben az emberiséget, mint túlélési egységet definiálják (Lacassagne – Hickey 2021. 233). De miért nem lehetséges egy ilyen felosztás? Mit hagynak figyelmen kívül a szerzők? Sajnos a fogalom tisztázásával és a részletes vizsgálódásokba való beemelésével adós maradt a (figurációs) szociológia - egészen mostanáig, ugyanis Kaspersen Elias gondolatait folytatva a német szociológus munkásságának elhanyagolt kincsét porolja le. De ki is az a Lars Bo Kaspersen, aki az elias-i örökség egy fontos elemének továbbgondolására vállalkozott?

Lars Bo Kaspersen 1961-ben született, alapszakos tanulmányát Koppenhágában, mesterképzését Koppenhága mellett Sussexben végezte.² Aarhusban doktorált, napjainkban pedig a Koppenhágai Egyetem Politikatudományi Tanszékének vezetője. Széles körben publikált

---

¹ Schmitt 2002. 37.

² https://www.cbs.dk/files/cbs.dk/curriculum-vitae_larsbo_done_dec21.pdf

társadalomelméleti és politikai szociológiai témákban. Többek között az "Anthony Giddens - bevezetés egy társadalomelméletíróhoz" és "Dánia a világban" című könyvek szerzője. Kaspersen kutatási területei közé sorolható az államalakulási folyamatok vizsgálata Európában, a jóléti állam átalakulása, a háború szociológiája, a civil társadalom (beleértve az asszociatív demokrácia eszméjét) elemzése, és a relacionista társadalomelmélet.

Norbert Elias munkássága hazánkban kevésbé ismert,³ ebből fakadóan a kötet részletesebb bemutatása előtt megkerülhetetlen a német szociológus gondolatainak vázlatos ismertetése. Főként francia (de kisebb kitekintésekkel német és angol) területek vizsgálata révén Elias hosszútávú társadalmi módosulásokat vizsgál a középkortól egészen az abszolutizmusig (Elias 2004). Elemzése során olyan változásokat követ nyomon, mint az affektusok szabályozása, az ösztönök tompítása, az emberek egyre kiterjedtebb és funkcionálisan egyre differenciáltabb összeszövődései, a messzire tekintést és az uralmi monopóliumok képződése (Elias 2004). A szerző hangsúlyozza, hogy mindezen folyamatok nem előre eltervezettek, hanem sajátos mintázattal bíró jelenségek, melyek szoros függőségi hálót rajzolnak ki egymással (Elias 2004. 465). Éppen ezért visszaesésekkel, illetve alternatívák sokaságával találkozunk a történeti vizsgálódások során. A konkurencia és a társadalmi differenciálódás összeszövődése megfelelő példát szolgáltat, hiszen a „...társadalmi funkciók a konkurencia nyomása miatt differenciálódnak, ami összefügg a népességszám emelkedésével s ezáltal az egyes ember egyre több emberrel alkot kölcsönös függőségi láncokat. A viselkedés kiszámíthatóvá tétele így szükségessé válik, illetve a konkurenciaharc az uralmi szervezetek terén az egyre nagyobb embercsoportokat átfogó intézmények felé tolódik el, melyeknek egyre több ember viselkedését és funkcionálását kell összehangolnia. Ebből fakadóan a cselekvéseket és függőségeket egyre erőteljesebben kell szabályozni, hogy funkcionálni tudjanak” (Kurucz 2021. 170).

Elias szociogenetikus és pszichogenetikus folyamatokra bontotta az általa vizsgált társadalmi jelenségeket. Előbbihez tartozik a monopolmechanizmus, vagyis amikor a konkurenciaharcok nyomása okán egyre magasabb integrációs egységek jönnek létre,⁴ melyek komplexebb társadalmi összeszövődéseket is jelentenek (Elias 2004. 276–289, 356–367, 484–490). Ekkor tűnik fel Elias jelen recenzió szempontjából kiemelkedő kulcsfogalma, a túlélési egység, mely az emberi lények számára a legalapvetőbb szerveződési forma, ami biztonságot nyújt, akár fizikai, lelki vagy szociális értelemben is (Kaspersen 2021. 2). A túlélési egység történetileg

---

³ Ez alól Hadas Miklós munkái kivételt képeznek, aki többnyire a nemi szerepek és az erőszak témakörében alkalmazza Norbert Elias (és Pierre Bourdieu) elméleti megközelítését. Újabbán lásd: Hadas 2019.

⁴ Például a lokális feudális kötöttségek lassú átszerveződése a modern nemzetállammá.

beágyazott figuráció, így mindig egy sajátos kulturális tér és idő konstituálta szociális entitás. A középkori hűbéri kötelékek, városállamok, majd a modernitásban születő nemzetállamok mind túlélési egységnek tekinthetők. A pszichogenetikus folyamatokhoz a viselkedés erősebb szabályozása, a külső kényszerek inkorporálása, illetve ezzel összefüggésben az ösztönök elfojtása tartoznak. Mindezek vizsgálatára Elias az evés közbeni viselkedési normákat veszi górcső alá (Elias 2004. 150–153). Így kerül elemzése homlokterébe az evőeszközök használata, az eszközök kiszélesedése (pl.: szalvéta megjelenése), adott viselkedési formák tiltása (kézzel evés, köpködés, stb.), végezetül pedig a test egyre növekvő kontrollja.

A huszadik század folyamán az államalakulás és államépítés folyamatai kiemelt szerepet kaptak a társadalom- és politikatudományok művelőinek körében, hiszen olyan elismert tudósok szenteltek vaskos köteteket ezen jelenségek értelmezése számára, mint Otto Hintze (1975), Max Weber (1949), Barrington Moore (1966), Reinhard Bendix (1964), Perry Anderson (1979), Theda Skocpol (1979) és Charles Tilly (1975, 1992). Ám ezen munkák gyakori problémája, hogy a nemzetállapot tekintik kiindulópontnak, és/vagy olyan elkerülhetetlen végpontnak, melynek aztán előzményeit konstruálják meg. Maga Elias is figyelmeztetett a retrospektív elemzések nagy veszélyeire (Elias 1999. 164-182). Az ilyen megközelítések legfőbb gyengesége, hogy a nemzetállamot megelőző vagy akár azzal párhuzamosan jelen lévő formációkat figyelmen kívül hagyják. Bo Kaspersen ezen elégtelenségre kíván hathatós gyógyírt adni a figurációs szociológia segítségével.

Értelemszerűen az elméleti kiindulópontot Norbert Elias figurációs szociológiája szolgáltatja, azonban más, többnyire német szerzők munkássága is megjelenik. Bo Kaspersen Elias mellett elsősorban G. W. F. Hegelre, Carl von Clausewitzre, Anders Boserupra, Georg Simmelre és Carl Schmittre támaszkodik. Mivel nemcsak a túlélési egység fogalmán keresztül vizsgálja az államalakulást, hanem az „állampolgárság” (citizenship) változásait is beemeli elemzése homlokterébe, ezért Otto von Gierke, Roger Brubaker és T. H. Marshall gondolatai is fellelhetőek a szerző eszköztárában.

A könyv három nagy részből épül fel. Az 1. rész⁵ a könyv egészének elméleti és módszertani keretét hivatott megrajzolni. Az első fejezetben⁶ a szerző kategóriákba rendezve röviden megvizsgálja az állam kialakulására tett különféle magyarázatokat és megközelítéseket a szociológiai és politikaelméletekben. A 2. fejezetben⁷ kritikailag ismerteti az alternatív államelméleteket, mielőtt tisztázná saját álláspontját, amelyet Hegel, Clausewitz, Schmitt, Weber és (leginkább) Elias inspirált. Ezt követően

---

⁵ Háború, túlélési egységek és a kiváltságok, jogok, kötelezettségek és az állampolgárság struktúrái: Elméleti és módszertani megfontolások

⁶ Történeti szociológia és az államalakulás kutatása: A német hagyomány felülvizsgálata

⁷ Egy elméleti keret felé: Norbert Elias újra olvasása

definiálja a könyv szempontjából kulcsfogalomnak tekinthető túlélési egységet és állampolgárságot.

Elias gondolatait kibővítve a szerző megállapítja, hogy a túlélési egység olyan folyamatok összessége, amelyek a túlélés érdekében szerveződnek meg; következésképpen a túlélési egység mindig arra törekszik, hogy képes legyen biztonságot nyújtani tagjai számára (Kaspersen 2021. 59). Ez a biztonság nemcsak fizikai formában értelmezhető, hanem szociális, gazdasági és mentális értelemben is. Mindazonáltal ezek a figurációk mindig más túlélési egységekkel relációban jönnek létre, az emberi csoportosulások egymás elleni (nem feltétlen fizikai) küzdelme konstituálja őket. Ezzel összefüggésben ideológiai dimenzióval is bírnak, ugyanis valamilyen legitimáló és cél kijelölő értelemzővevényre szüksége van a túlélési egységnek (Kaspersen 2021. 65). Ez a gondolat megnyitja a politikai ideológiák és a vallás értelemzésének lehetőségét a figurációs szociológiában. Ez már csak azért is tekinthető jelentős előrelépésnek, mert Elias munkásságában az értelemadás vizsgálatának mozzanata kevésbé jelent meg a maga orientáló funkciójában. Emellett Kaspersen kritizálja Eliast, ugyanis szerinte a német szociológus túl nagy hangsúlyt fektetett a túlélési egység támadó jellegére, holott elsősorban védekező figurációról van szó (Kaspersen 2021. 65). Ez ellen azonban felvethető, hogy problémás elválasztani egymástól a támadó és védekező funkciókat. Például, ha egy állam politikailag fenyeget egy másikat, vagy épp gazdaságilag kezdi kiszorítani, akkor a „vesztes” állam fizikai támadást indíthat annak érdekében, hogy újrárhassa a kialakult aszimmetrikus viszonyokat. Ebben az esetben a támadó funkció egyben védekezés is a vesztesre álló állam szempontjából. Ebben a bekezdésben még külön kitérek arra, hogy Kaspersen állításai nyomán az emberiség miért nem tételeződhet – egyelőre – túlélési egységként. Ahogy az eddig kiderült, legalább két ilyen összeszőződésre van szükség, hiszen éppen maga a szembenállás jelentette fenyegetettség definiálja a két figurációt túlélési egységként. A természet nem értelmezhető túlélési egységként, hiszen sem támadó - vagy védekező-, sem az ideológiai funkciókat nem képes betölteni – ugyanis nem interszubsztívitásból fakadó kulturális entitásról van szó. Az „emberiséget” átfogó intézmény (pl.: ENSZ) csak akkor szolgálna a legmagasabb támadó és védekező funkciókkal bíró figurációként, ha egy idegen fajjal találná szemben magát. Más szavakkal „Az emberiség nem politikai fogalom, nem is felel meg e fogalomnak semmiféle politikai egység vagy közösség és semmiféle státusz” (Schmitt 2002:37).

Az állampolgárság fogalma alatt a szerző jogok és köteleességek halmazát érti, melyek a túlélési egységhez tartozásból és az abban elfoglalt státuszából erednek. Például a feudális Európában a lovagok azért is bírhattak privilégiumokkal, mert a korszakban ők látták el az igen fontos katonai védelmi és támadófunkciókat (Kaspersen 2021. 68-69). Tehát metahistorikus

munkafogalomként használja a szerző, így a történelemben az állampolgárság megannyi formája volt jelen. Hiányosságként megfogalmazható, hogy a szerző ugyan maga is regisztrálja, hogy a jogok és kötelességek bővülése összefügg az adott csoport funkciójának felértékelődésével, azonban ezt nem ágyazza be az elias-i funkcionális demokratizálódás terminusába. Kaspersen példáján keresztül szemléltetve, a két világháború során a nők szerepe felértékelődött, mint (a katonáskodó férfiakat helyettesítő) munkaerő. Ebből fakadóan jelentősen felerősödött a folyamat, mely során a nők egyre inkább a férfiakéhoz hasonló funkciókört kezdtek betölteni. Mindez idővel a jogok kiegyenlítődését is magával hozta, ami a szavazati jogtól egészen a társadalombiztosításig terjedt. Az itt bemutatott kölcsönös függőség az, ami involválja a funkcionális demokratizálódást, ugyanis az egyes csoportok egymástól való függősége nő, ezáltal pedig a hatalmi potenciálok is csökkennek. Azonban a félreértések elkerülése végett meg kell említeni, hogy a funkcionális és az intézményi demokratizálódás nem azonos folyamatok és nem is szükségszerűen járnak együtt (Wouters 2019. 122; Wilterdink 2021. 23-34), mindazonáltal affinitás⁸ van köztük, így nem is közömbösek egymás számára. Azonosításuk azért sem lehetséges, mert Kaspersen empirikus vizsgálódásai mentén látható, hogy a túlélési egységek egyre kiterjedtebb, többszintes figurációkká válnak (Kaspersen 2021). Amire nem helyezett jelentősebb hangsúlyt a dán szociológus, az az, hogy a „legfelső szint” nagyobb függetlenségre tesz szert a figuráción belül. Napjainkban az Európai Unió hozható fel példaként, ugyanis a nemzeti szinten mozgó állampolgárok játékerejét leértékeli, hiszen sokkal kisebb ráhatásuk van az EU-ra, mint saját nemzetállamaikra (Wilterdink 2021. 34). Más szavakkal, ugyan a fokozódó kölcsönös egymásrautaltság nyomán egyfajta relatív egyenlőség felé mozdul el a túlélési egység mintázata, ám a monopol mechanizmus révén kialakuló magasabb integráció okán egyes csoportok felértékelődnek,⁹ így hozva létre a funkcionális de-demokratizálódás¹⁰ mintázatait. Mindez elkerülhetetlen, hiszen a „többszintes” (Elias 1999. 84-104) figurációk koordinálása, adminisztrációja szükségszerűen hoz nagyobb hatalmi helyzetbe bizonyos

---

⁸ A fogalom részletes kifejtéséhez lásd Kollár 2020.

⁹ Itt kulcsfontosságú a szuverenitás, így az erőszak vagy a döntés monopóliuma nélkül nem jöhet létre egy magasabb, akcióképes integrációs szint. Például a nemzetállam ellehetetleníti a grófságok és más kisebb alegységek fizikai harcát egymás ellen, illetve felszámolja vagy betagolja/leértékeli a helyi szintű döntési testületeket.

¹⁰ A funkcionális de-demokratizálódás azt jelenti, amikor egyes csoportok funkcionálisan leértékelődnek, melynek eredményeképp az interdependenciák aszimmetrikus jellege erősödik (Wilterdink 2021. 22).

csoporthoz (pl. technokraták¹¹), miközben ezek a rétegek csak közvetetten függenek az alsóbb szint alakzataitól.¹²

Kritikaként elmondható, hogy az állampolgárság túlságosan terhelt a modernitás jelentéstartalmával, így kevésbé alkalmas arra a célra, amire Kaspersen szánja. Ugyanis az állampolgárság (modern) fogalma a 18. században alakult ki az amerikai és a francia forradalom idején. Ekkor az állampolgárság kifejezés bizonyos szabadságjogok meglétére utalt, melyek az abszolutista uralkodók kényszerítő hatalmával álltak szemben.¹³ A magyar nyelvben ráadásul a kifejezés erősen kötődik az államhoz, így a modern államot megelőző figurációk elemzésekor kifejezetten zavaró lehet.

Mindemellett a szerző jelentős hangsúlyt fektet a túlélési egységek különböző formáinak és az állampolgárság (jogok, kiváltságok, kötelezettségek) különböző struktúrái közötti kapcsolatok vizsgálatára. Kaspersen szerint a fúziós modell az állampolgárságot általában endogén folyamatok eredményének tekinti, nem vizsgálva a külső tényezőket (Kaspersen 2021. 68). Ezzel szemben fő állítása, hogy a túlélési egységek alakulását, valamint a jogok és kötelezettségek struktúráinak változását az e túlélési egységek közötti kölcsönös elismerési küzdelem összefüggésében kell vizsgálni. A túlélési egységnek stabil katonai, politikai, gazdasági és ideológiai feltételeket kell teremtenie létezéséhez. Ugyanis csak azok a túlélési egységek maradhatnak fenn, amelyek formája biztosítja a politikai célkitűzéseket, lehetővé teszi az ehhez szükséges (humán-) erőforrások kiaknázhatóságát és ezzel összefüggésben képes megszerezni az ideológiai támogatást. Értelmezésében a jogok és kötelezettségek olyan viszonyrendszereknek tekinthetők, amelyek tükrözik a túlélési egység és a társadalom közötti kapcsolat erősségét, következésképpen a túlélési egység képességét az erőforrások kinyerésére és az ideológiai támogatás elérésére.

A 2. részben¹⁴ Kaspersen Nyugat-Európa történeti alakulását mutatja be a Karoling Birodalom hanyatlásától a 15. század végéig. Három fejezeten (3-5) keresztül vizsgál számos olyan alakzatot, amelyek különböző formái voltak a túlélési egységeknek: a feudális túlélési egység, a birodalom, a pápaság és az egyház, a városállamok, valamint egy területi állam: a kialakuló Ständestaat. A könyv ezen része a 800 és 1500 közötti középkori alakzatok áttekintésével zárul.

---

¹¹ Ezen fogalom alatt egy döntéshozó és támogató szakértői réteget értek, mely szakmai virtuozitása révén vált nélkülözhetetlenné a politikai testületek számára.

¹² Napjainkban a technokraták mellett a (többnyire) gazdasági érdekeket képviselő lobbisták emelkednek ki. Brüsszelben a regisztrált lobbisták száma 1970-ben kevesebb, mint 1000 ember volt, 2014-ben már több mint 30000 (Mounk 2018).

¹³ Ehhez bővebben lásd: <https://www.britannica.com/topic/citizenship>

¹⁴ Nyugat-Európa: A középkori túlélési egységektől a Ständestaat felemelkedéséig és megszilárdulásáig

A 3. rész¹⁵ nyolc fejezetet (6-13) tartalmaz, melyek az 1500 és 1660 közötti időszakra vonatkozóan francia, angol és német területeken található túlélési egységekre összpontosítanak. Ez az időszak azért fontos az európai történelemben, mert a túlélési egységek különböző formái közötti egyensúly eltolódása következett be. Ennek eredményeképp a 16. és 17. században megváltozott az erőforrások előállításának/kitermelésének folyamata. A túlélési egység feudális formájában és a korai Ständestaatban¹⁶ az erőforrásokat közvetlenül a társadalom bizonyos rétegei biztosították. Egy konkrét példán szemlélítve: az uralkodó úgy toborozta hadseregét, hogy a nemesek egyfelől kiképzett és felszerelt katonákat küldtek, másfelől ők maguk lovagokként álltak be a hadseregbe. Azonban legkésőbb a tizenhatodik századtól kezdődően az uralkodó és a társadalom közé egy közvetítő eszköz ékelődött be: a pénz. Az uralkodónak innentől pénzt kellett szereznie a hadsereg kiállításához és felszereléséhez. A modern állam fejlődése kéz a kézben járt egy nemzeti és nemzetközi polgári társadalom létrejöttével, amelyet a pénzalapú gazdaság jellemezett.

Kaspersen nem titkolt célja, hogy a figurációs szociológia révén leküzdje az állam keletkezésének fúzióelméleti problémáit. Ahogy azt a dán szociológus leírja, a fúziós megközelítések – mint Durkheim, vagy Montesquieu elméletei – gyakran az államot mint társadalmi csoportok egyesülését írják le, azonban teoretikusan nem adnak választ arra a kérdésre, hogy miért éppen az adott embertömeg egyesül egy államban, miért nem jön létre egyből egy világállam? Más szavakkal a demarkáció és határmegvonás elméleti eszközeit hiányolja a dán szociológus. Továbbá külső vonatkozásban ezek az elméletek elhanyagolják az államok és társadalmak kapcsolatának problémakörét, így a kölcsönös fenyegetettség érzésének hatásait is. Ezzel összefüggésben a háborút mint az államképződés folyamatának lehetséges komponensét is figyelmen kívül hagyják (Kaspersen 2021. 17-21). Kaspersen alternatívaként az államot a túlélési egység egy sajátos változataként fogalmazza újra, miközben egy tágabb keretrendszerben is elhelyezi, ugyanis véleménye szerint minden túlélési egység az elismerésért folytatott kölcsönös küzdelemben konstituálódik - egy olyan küzdelemben, amely különböző formákat ölthet (beleértve a háborút is). Kaspersen a túlélési egységet azért is tartja az elemzés céljából kiváló munkafogalomnak, mert más szakkifejezésekkel ellentétben – mint például a weberi állam, vagy a politikai berendezkedés (political order) Huntigton szótárában – Elias fogalma egyfelől transzshistorikus, másfelől alkalmas a különböző kultúrákban létező figurációk megragadására is. Weber állama ugyanis túlságosan kötődik az európai

---

¹⁵ Franciaország", "Anglia" és "Németország": Új túlélési egységek - a kiváltságok, jogok és kötelezettségek új strukturái, 1500-1660

¹⁶ Rendi állam

értelmezésekhez, miközben Huntington politikai berendezkedés fogalma kizárna olyan intézményeket, mint az egyház, holott utóbbi maga is volt túlélési egység (Kaspersen 2021. 22-23). Mindemellett a kötet rávilágít a jogok és kötelezettségek kialakulásának és fejlődésének néhány olyan dimenziójára is, amelyet a politikai szociológusok általában figyelmen kívül hagynak. Különösen a háborút vagy annak lehetőségét tekinti itt fontos tényezőnek a társadalmi változások strukturális feltételeinek megértésében, illetve a túlélési egységek és a jogok, kötelezettségek struktúráinak felemelkedése és hanyatlása szempontjából. A könyv azt is bemutatja, hogy a területileg lehatárolt szuverén állam és a nemzetállam csak két lehetséges, de nem szükségszerű forma a túlélési egységek számos figurációja közül, amelyek a nyugat-európai történelem során egymással versengtek.

Az állam történelmi kontextusba helyezése révén feltárul a történeti valóság heterogenitása, illetve egyidejűsége, hiszen a túlélési egységek különböző formái nemcsak váltották egymást, hanem egymással versengtek is; egymás mellett léteztek. A tanulmány lehetővé teszi, hogy összehasonlítsuk a túlélési egységek különböző formáit a túlélési egységek figurációjában bekövetkezett legújabb változásokkal: egy ilyen összehasonlítás segíthet megérteni a politikai szervezetek újonnan kialakuló formáit, miközben újra és újra emlékezteti a szociológiát a lineáris fejlődélméletek tarthatatlanságára.

Kaspersen továbbá megállapítja, hogy a jogok, kiváltságok és kötelezettségek sokkal gyakrabban kapcsolódtak kollektivitásokhoz, például városokhoz, birtokokhoz, meghatározott társadalmi csoportokhoz, céhekhez és társaságokhoz, semmint individuumokhoz. Ezzel a jog egy olyan szociológiai értelemezése nyer formát, mely elutasítja a metafizikai magyarázatokat, melyek gyakran valamiféle homályos univerzalizmusból nyerik forrásaikat (pl. emberi jogok). Emlékeztet bennünket arra, hogy a jogokról és kötelezettségekről továbbra is elsősorban intézmények és kollektív entitások tükrében érdemes beszélni s kevésbé pusztán „ember” mivoltunkból fakadóan.

Napjaink szociológiája általában a kapcsolódási pontokat keresi, elfeledkezve vagy éppen lenézve a határokat. Lars Bo Kaspersen könyvének egy fontos vívmánya éppen a határok megvonása. Elmélete révén a (történeti) világ egy olyan szociológiai perspektívában jelenik meg, mely egyszerre számolja fel a felvilágosodás teremtette humanista mítoszokat, miközben átmenti mindazt a historizmusból (pl.: kultúr relativizmus, történeti egyszeriség), amely révén elkerülhető az elmélet történelemfilozófiába fordulása. Sajnos a hazai szociológia jelentős része a jelenbe vonult vissza, ám Kaspersen könyve kijelöl egy lehetséges utat a szociológia számára: itt az ideje a történelem rekonkvisztájának.¹⁷

---

¹⁷ Norbert Elias (1987) egy tanulmányának „The Retreat of Sociologists into the Present” címet választotta, ezzel is utalva a történeti szociológia visszaszorulására.

Irodalom

- Anderson, Perry (1979): *Lineages of the Absolutist State*. Verso,
- Elias, Norbert (1898): *What is Sociology?*, Columbia University Press.
- Elias, Norbert (1987): *The Retreat of Sociologists into the Present*, *Theory, Culture & Society* 4. évfolyam, 2-3. szám, 223–247.
- Elias, Norbert (1999): *A szociológia lényege*, Budapest: Napvilág kiadó.
- Elias, Norbert (2004): *A civilizáció folyamata*. Budapest: Gondolat kiadó.
- Emirbayer, Emil (1997). *A Relational Manifesto*. *American Journal of Sociology*, 103. évfolyam, 2. szám, 281-317.
- Gabriel, Norman –Kaspersen, Lars Bo (2008): *The Importance of Survival Units for Norbert Elias's Figurational Perspective*, *Sociological Review*, 56. évfolyam, 3. szám, 370 – 387.
- Hadas, Miklós (2019): *Taming the Volcano: Hegemonic and Counter-Hegemonic Masculinities in the Middle Ages*. *Masculinities & Social Change* 8. évfolyam, 3. szám, 251–275.
- Hintze, Otto (1975): *The historical essays of Otto Hintze*, New York:Oxford University Press.
- Kaspersen, Lars Bo (2021): *War, Survival Units, and Citizenship: A Neo-Eliasian Processual-Relational Perspective*. New York: Routledge.
- Kollár, Dávid (2020): *A környezetvédelem és a posztmaterializmus szelleme*, *Replika* 114. évfolyam, 133–155.
- Kurucz, Barnabás (2021): *A magyar népszámlálások története a civilizációs folyamat tükrében*. *Kultúratudományi Szemle* 3. évfolyam, 4. szám, 169–189.
- Lacassagne, Aurélie – Hickey, Dana (2021): *Weaving Elias's Thought with Indigenous Perspectives and Lives: Proposal for a Research Agenda*. In Delmotte, Florence - Górnicka, Barbara (szerk.): *Norbert Elias in Troubled Times*, Springer Nature Switzerland AG, 219–237.
- Moore, Barrington (1966): *Social Origins of Dictatorship and Democracy: Lord and Peasant in the Making of the Modern World*. Boston, MA: Beacon Press.
- Mounk, Yascha (2018): *The People vs. Democracy*. Cambridge: Harvard University Press.
- Schmitt, Carl (2002): *A politikai fogalma*, Budapest: Attraktor / Pallas Stúdió.
- Skocpol, Theda (1979): *States and Social Revolutions - A Comparative Analysis of France, Russia and China*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Tilly, Charles (1992): *Coercion, Capital and European States, A.D. 990 – 1992*, Wiley-Blackwell.

- Tilly, Charles (szerk.). (1975): The Formation of National States in Western Europe, Princeton: Princeton University Press.
- Weber, Max (1949). Methodology of the Social Sciences. Glencoe: Free Press.
- Wilterdink, Nico (2021): The Question of Inequality: Trend of Functional Democratisation and De-democratisation In Delmotte, Florence - Górnicka, Barbara (szerk.): Norbert Elias in Troubled Times, Springer Nature Switzerland AG, 19–42.
- Wouters, Cast – Dunning, Micahel (szerk.): Civilisation and Informalisation. Springer Nature Switzerland AG, 2019.